

УДК 340.113(477)

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.92.1.14>

СУЧАСНИЙ НАУКОВИЙ ДИСКУРС ЩОДО РОЗУМІННЯ ПОНЯТТЯ «ПРАВНИЧА ТЕРМІНОЛОГІЯ»

Лазарєв В.В.,
*кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри теорії та історії держави та права
Харківського національного університету внутрішніх справ
ORCID: 0000-0001-9468-0497*

Лазарєв В.В. Сучасний науковий дискурс щодо розуміння поняття «правнича термінологія».

У статті здійснено комплексне дослідження сучасних наукових підходів до розуміння поняття «правнича термінологія» як одного з ключових елементів мови права та правової системи держави. Актуальність теми зумовлена зростаючою роллю термінологічної визначеності у процесах правотворчості, тлумачення норм права та правозастосування, а також необхідністю забезпечення єдності та узгодженості юридичного понятійного апарату в умовах динамічного розвитку законодавства і правової науки.

У статті проаналізовано основні доктринальні підходи до визначення правничої термінології, що сформувалися у межах юридичної науки. Важливу роль приділено з'ясуванню сутнісних ознак правничих термінів, серед яких виокремлено однозначність, дефінітивність, системність, нормативну закріпленість і функціональну стабільність. Обґрунтовано, що правнича термінологія не зводиться до сукупності спеціалізованих слів, а виступає впорядкованою терміносистемою, що відображає структуру правових понять і забезпечує логічну цілісність правового регулювання.

У статті акцентовано увагу на взаємозв'язку правничої термінології з юридичною технікою та мовою законодавства, а також на її впливі на рівень правової визначеності та передбачуваності правозастосовної практики.

Зроблено висновок, що недостатня термінологічна узгодженість і відсутність єдиного підходу до розуміння правових понять негативно позначаються на якості нормативно-правових актів та ускладнюють процес тлумачення норм права та правозастосування. У зв'язку з цим, обґрунтовано необхідність подальших теоретико-методологічних досліджень правничої термінології, спрямованих на вдосконалення понятійного апарату юридичної науки та забезпечення стабільності правового регулювання. Також наголошено, що правнича термінологія та юридична термінологія – це синонімічні поняття, що позначають сукупність спеціальних слів та виразів, які використовуються правниками для опису понять, явищ та інститутів правової сфери, і є невід'ємною частиною мови права, що забезпечує точність і ясність у законодавстві та правових документах. Ці терміни фіксують специфіку державно-правових явищ, вимагають чітких визначень (дефініцій) і постійно еволюціонують.

Ключові слова: правнича мова, українська юридична термінологія, юридичний термін, правова термінологія, правова терміносистема, правовий термін, правові дефініції.

Lazariev V.V. Contemporary scientific discourse on understanding the concept of 'legal terminology'.

The article provides a comprehensive study of contemporary scientific approaches to understanding the concept of 'legal terminology' as one of the key elements of the language of law and the legal system of the state. The relevance of the topic is due to the growing role of terminological certainty in the processes of law-making, interpretation of legal norms and law enforcement, as well as the need to ensure the unity and consistency of the legal conceptual apparatus in the context of the dynamic development of legislation and legal science.

The article analyses the main doctrinal approaches to the definition of legal terminology that have been developed within legal science. An important role is given to clarifying the essential features of legal

terms, among which unambiguity, definiteness, systematicity, normative consolidation and functional stability are highlighted. It is argued that legal terminology is not limited to a set of specialised words, but acts as an orderly system of terms that reflects the structure of legal concepts and ensures the logical integrity of legal regulation.

The article focuses on the interconnection between legal terminology and legal technique and the language of legislation, as well as its impact on the level of legal certainty and predictability of law enforcement practice.

It concludes that insufficient terminological consistency and the lack of a unified approach to understanding legal concepts negatively affect the quality of normative legal acts and complicate the process of interpreting legal norms and law enforcement. In this regard, the need for further theoretical and methodological research on legal terminology aimed at improving the conceptual apparatus of legal science and ensuring the stability of legal regulation is justified. It is also emphasised that legal terminology and juridical terminology are synonymous concepts that denote a set of special words and expressions used by lawyers to describe concepts, phenomena and institutions in the legal sphere, and are an integral part of the language of law, ensuring accuracy and clarity in legislation and legal documents. These terms capture the specifics of state and legal phenomena, require clear definitions and are constantly evolving.

Key words: legal language, Ukrainian legal terminology, legal term, legal terminology, legal terminology system, legal term, legal definitions.

Постановка проблеми. Не викликає сумнівів важливість юридичних термінів, адже проблема юридичної термінології завжди була актуальною у правовій науці [1, с. 71], що зумовлено її безпосереднім впливом на якість правотворчої діяльності держави, ефективність правозастосування та рівень правової визначеності. Саме через призму правничої термінології відбувається закріплення правових понять, формування правових приписів. Водночас, на сьогодні, ми стикаємося з проблематикою, що пов'язана з термінологічною неузгодженістю, багатозначністю окремих юридичних понять, а також відсутністю єдиного підходу до їх розуміння. Це негативно впливає на стабільність правового регулювання у державі та ускладнює процес тлумачення правових норм. Зважаючи на це, особливої актуальності набуває наукове осмислення поняття «правнича термінологія».

Мета дослідження: комплексний аналіз сучасних наукових підходів до розуміння поняття «правнича термінологія»; визначення співвідношення понять «юридична термінологія», «правнича термінологія».

Стан опрацювання проблематики. Питання правничої термінології у своїх наукових роботах підіймали ряд вітчизняних дослідників. Зокрема, Н. Артикуца, Г. Власова, А. Гребенюк, Г. Довгополова, І. Дудаш, Б. Захаров, О. Пахомова, О. Петренко, П. Рабінович, К. Суховій, С. Толста, О. Хріщева, Л. Шевченко, Н. Шеремета, С. Шестакова, Н. Яцишин. Однак, на сьогодні, відсутнє комплексне наукове дослідження, у якому б було здійснено аналіз поняття «правнича термінологія» з урахуванням різних методологічних підходів до розуміння цього терміну.

Виклад основного матеріалу. Юридична термінологія виступає важливим елементом юридичної техніки, основним засобом конструювання правового тексту, інструментом вираження змісту правових понять. Доречно зазначено, що юридичні терміни як словесні визначення державно-правових понять, за допомогою яких виражається та закріплюється зміст нормативно-правових приписів держави, мають винятково велике значення при формулюванні правових приписів. Вони сприяють досягненню максимальної лаконічності тексту, його точності й ясності [2, с. 100]. Українська юридична термінологія сформувалася як система у процесі тривалого історичного розвитку. Пройшовши тривалий і складний шлях становлення, юридична термінологія на сьогодні є сформованою терміносистемою, що задовольняє комунікативні потреби правознавців і правозастосувачів [3, с. 114]. У цьому контексті, особливого значення набуває наукове осмислення поняття юридичної термінології, що зумовлює звернення до доктринальних визначень, запропонованих у фаховій літературі.

Одним із найбільш усталених у науковому обігу є підхід, відповідно до якого юридичний термін характеризується чіткістю змісту та функціональною стабільністю. Саме таку позицію обґрунтовує С. Толста, визначаючи юридичний термін як слово або словосполучення, що вживається в законодавстві і є узагальненим найменуванням юридичного поняття, має точний і визначений зміст, відрізняється змістовою однозначністю та функціональною стійкістю [4, с. 20].

Водночас, у монографії М. Любченко поняття юридичного терміну уточнюється і розширюється шляхом акцентування уваги на процесі набуття спеціалізованого значення лексичними одиницями внаслідок їх функціонування у сфері права. Так, авторка зазначає, що юридичний термін – це слово або словосполучення, яке виступає узагальненим найменуванням певного правового поняття або поняття, яке не є правовим, але в результаті функціонування у сфері юриспруденції набуває специфічних значеннєвих відтінків, вводиться в обіг представниками юридичної науки або законодавцем, характеризується емоційною нейтральністю та відносною стійкістю [5, с. 45].

Подальший аналіз цього підходу пов'язаний з акцентом на нормативних і функціональних вимогах до юридичних термінів, які вимагають єдиного вживання та чіткого визначення в юридичній сфері. У цьому контексті є слушною думка І. Онищука, який вважає, що юридичний термін – це слово (або словосполучення), що уніфіковано використовується в сфері правових відносин та з заданою суворою змістовною визначеністю, однозначністю, функціональною стійкістю визначає правове поняття. Визначення юридичного терміна встановлює такі вимоги: відповідність змісту юридичного терміна правовому поняттю; однозначність юридичного терміна; функціональна стійкість. Юридичні терміни виконують дві основні функції: називну (номінативну) та змістову (відображення змісту поняття) [6, с. 154].

Разом із тим, у межах лінгвістично орієнтованого підходу юридична термінологія розглядається як складова загальнонаціональної мовної системи, що дозволяє простежити її взаємодію з загальноживаною лексикою. У цьому зв'язку заслуговує на увагу позиція Б. Панченка, який зазначає, що юридична термінологія – це підсистема в межах загальної лексичної системи мови. Юридичний термін є одиницею термінологічної системи права, через яку входить до загального термінологічного фонду національної мови; розвивається та функціонує відповідно до законів загальнолітературної мови. Увесь юридичний термінологічний апарат функціонує не ізольовано, а в оточенні звичайних, загальнозрозумілих слів [7, с. 54].

Функціональний вимір юридичних термінів у наукових дослідженнях пов'язується не лише з їх системністю, а й із виконуваними ними завданнями у правовому регулюванні. Так, Г. Гергуль акцентує увагу на тому, що юридичні терміни – це словесні позначення правових понять. Такі терміни виконують дві основні функції: називну(номінативну) та змістову(відображення змісту поняття). Тобто, юридичний термін: по-перше, іменує правове поняття, а, по-друге, виражає зміст правового поняття [8, с. 294].

Водночас, у сучасній доктрині наголошується на необхідності нормативного закріплення юридичних термінів та наявності їх чітких дефініцій у правових джерелах. Зокрема, О. Лисенко під юридичним терміном розуміє слово або словосполучення, яке позначає спеціальне поняття правової сфери та має визначення (дефініцію) в юридичній літературі (законодавчі акти, термінологічні словники, наукові праці). Система нормативних юридичних термінів утворює термінологію законодавства [9, с. 140].

Розширюючи зазначений підхід, окремі дослідники звертають увагу на співвідношення понять «правова термінологія» та «правове термінознавство», що дозволяє глибше розкрити методологічні засади вивчення правничої мови. Таку позицію обґрунтовує Н. Степаненко, зазначаючи, що правова термінологія за своїм змістом становить сукупність правових термінів, що використовуються в юридичній мові, а також досліджує закономірності термінологічного наповнення та структури цієї мови. Однак часто поняття «правова термінологія» ототожнюють із «правовим термінознавством». При цьому правовий термін визначається як слово або словосполучення, що є узагальненою назвою певного правового поняття. Ці терміни застосовуються у мовах законотворчості, тлумачення закону, реалізації права, професійній юридичній мові та правознавчій науці [10, с. 143; 11, с. 511].

Подібного підходу дотримується і С. Шестакова, яка підкреслює, що правова термінологія – це сукупність правових термінів, які використовують в правничій мові, а також вчення про закономірності термінологічного наповнення і складу правничої мови (в останньому сенсі поняття «правова термінологія» ототожнюють із поняттям «правове термінознавство»). Правовий термін – слово чи словосполучення, що є узагальненим найменуванням певного правового поняття і що використовують у мовах правотворчості, правотлумачення, правозастосування, правореалізації, професійній правничій мові та у мові правничої науки [12].

Системний характер наведених підходів також знаходить своє відображення і у працях представників загальнотеоретичної юриспруденції. Зокрема, П. Рабінович та Т. Дудаш визначають

правовий термін як слово чи словосполучення, яке є узагальненим найменуванням певного правового поняття і яке використовують у мовах правотворчості, правотлумачення, правозастосування, правореалізації, професійній правничій мові та у мові правничої науки.

Правовим термінам властиві як загальномовні ознаки, притаманні усім термінам, так і ознаки спеціально-юридичні.

До ознак правового терміна належать:

1) однозначність – правовий термін має позначати лише одне правове поняття, а останньому має відповідати лише один правовий термін (щоправда, цей принцип стосується зазвичай тих правових термінів, котрі входять до складу однієї правової терміносистеми);

2) системність – будь-який правовий термін є елементом певної правової терміносистеми, що власне й робить його терміном; певне значення правового терміна зафіксоване і підтримується саме у цій системі;

3) дефінітивність – правовий термін, зазвичай, має своє визначення (правову дефініцію) – нормативно-правове (тобто формально обов'язкове, яке міститься в джерелах позитивного права або актах офіційного тлумачення) чи наукове (доктринальне);

4) сфера застосування правового терміна – мови правотворчості, правотлумачення, правозастосування, правореалізації, професійна правнича мова та мова правничої науки (правознавства) [13, с. 19].

На основі різних підходів до розуміння поняття «правнича термінологія» Г. Ус проаналізувала сутнісні характеристики цих термінів. Вона зазначила, що правнича термінологія – «це історично сформована сукупність термінів, яка виражає систему правових понять і призначена забезпечувати специфічні потреби спілкування у сфері законодавства, юридичної науки й практики»; «специфічна система (терміносистема) у складі лексичної системи літературної мови; «шар лексики, який обслуговує правознавство і пов'язана з юриспруденцією як наукою, фахом і галуззю професійної діяльності»; «сукупність позначень наукових і професійних понять певної галузі знань з їхніми відношеннями і взаємозв'язками та зв'язками з тією сферою знань, для позначення поняттєвих елементів якої вони були створені або вжиті»; «сукупність термінів, співвідносних з професійною сферою діяльності та пов'язаних один з одним на поняттєвому, лексико-семантичному, словотворчому та граматичному рівнях»; «сукупність термінів, яка виражає систему правових понять і призначена забезпечувати потреби спілкування у сфері юридичної науки і практики» [14, с. 45-46].

Отже, підходи до розуміння поняття «правнича термінологія» є динамічними й відображають різноманітні способи осмислення, номінації, визначення, класифікації правових явищ і категорій, шляхи еволюції правового знання, національномовні традиції термінотворення [15, с. 202], а також особливості взаємодії юридичної науки, нормотворчої техніки та правозастосування, що зумовлює багатовимірний характер до розуміння правничої термінології з урахуванням сучасних викликів розвитку правової системи.

Також слід зазначити, що огляд існуючих підходів до розуміння правничого терміну з позицій лінгвістики та юриспруденції підтверджує складний і багатограний характер цього явища. Когнітивно-дискурсивний підхід до аналізу мовних одиниць взагалі й терміну зокрема дозволяє говорити про юридичний термін як слово або словосполучення, яке репрезентує фрагмент правової картини світу через вербалізацію когнітивної терміноструктури в межах юридичного дискурсу. Серед основних диференційних ознак юридичного терміну особливе місце посідає його співвіднесеність із когнітивною терміноструктурою правового дискурсу як системою правової комунікації [16, с. 30].

Висновки. Підбиваючи підсумки, маємо констатувати, що у вітчизняній науковій думці відсутній єдиний підхід до розуміння поняття «правнича термінологія». Натомість, українські дослідники оперують як терміном «правнича термінологія» так і терміном «юридична термінологія». На підставі проведеного дослідження, ми дійшли висновку, що поняття «правнича термінологія» та «юридична термінологія» – це синонімічні поняття, що позначають сукупність спеціальних слів та виразів, які використовуються правниками для опису понять, явищ та інститутів правової сфери, і є невід'ємною частиною мови права, що забезпечує точність і ясність у законодавстві та правових документах. Ці терміни фіксують специфіку державно-правових явищ, вимагають чітких визначень (дефініцій) і постійно еволюціонують.

Також варто окреслити, що правнича термінологія є невід'ємною частиною правової системи, а ефективність законодавства, якості нормативних актів та реалізація норм права безпосередньо

залежать від її впорядкованості та чіткості. Наукові доробки в цьому напрямі слід спрямовувати на поліпшення термінологічної узгодженості законодавства, розробку єдиних стандартів правових понять та адаптацію термінологічної системи до сучасних викликів.

Термін «правнича термінологія» підкреслює його важливу роль у правовій системі. У традиційному розумінні термін вважається словом або групою слів, що узагальнює конкретне юридичне поняття та забезпечує його чіткість, точність і функціональну стабільність у правовій системі. Лінгвістичний підхід підкреслює взаємодію юридичних понять із загальною лінгвістичною системою і розглядає термін як підсистему національної мови, що функціонує в контексті загального літературного словника. Функціональний підхід зосереджується на функціях термінів, тоді як нормативний підхід встановлює необхідність закріплення термінів у законодавстві та надання чітких визначень.

Таким чином, юридична термінологія є не лише інструментом для формулювання правових понять, але й об'єктом систематичного наукового аналізу, що інтегрує різні теоретичні підходи для забезпечення чіткості, стабільності та ефективності мови права.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Ознамець Г.О. Джерела виникнення української юридичної термінології. *Українська мова в юриспруденції: стан, проблеми, перспективи*: матеріали XVI Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 25 листоп. 2020 р.) / [редкол.: В.В. Черней, С.Д. Гусарев, С.С. Чернявський та ін.]. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2020. С. 71–74. URL: <https://elar.navs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/3a07b127-da62-45d1-b4a0-487ffbed1f79/content> (дата звернення: 12.12.2025).
2. Красницька А.В. Юридичні документи: техніка складання, оформлення та редагування: посібник. Київ: Парламентське вид-во, 2006. 528 с.
3. Красницька А.В., Посмітна В.В. Історія формування української юридичної термінології. *Українська мова в юриспруденції: стан, проблеми, перспективи*. Матеріали XII Всеукр. Наук.-практ. конф. (м. Київ, 30 листопада 2016 р.): у 2 ч. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2018. Ч. 1. С. 111–114.
4. Толста С.А. Правнича термінологія в законодавчих актах України: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Київ, 2006. 229 с. URL: <https://enpuir.udu.edu.ua/entities/publication/fdbec515-fa47-4e8e-896f-677e65f63d68> (дата звернення: 12.12.2025).
5. Любченко М.І. Юридична термінологія: поняття, особливості, види: монографія. Харків: ТОВ «ВИДАВНИЦТВО ПРАВА ЛЮДИНИ», 2015. 280 с. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/17318/1/Lubchenko_mon-2015.pdf (дата звернення: 12.12.2025).
6. Онищук І.І. Термінологія та законодавчі дефініції у нормативно-правових актах. *Науково-інформаційний вісник*. 2012. № 6. С. 153–160. URL: <https://visnyk.iful.edu.ua/wp-content/uploads/2019/02/6-25-12.pdf> (дата звернення: 12.12.2025).
7. Панченко Б.С. Юридичний термін як важливий засіб юридичної техніки. *Українська мова в юриспруденції: стан, проблеми, перспективи*: матеріали XII Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 30 листоп. 2016 р.) / ред. кол.: Черней В.В., Гусарев С.Д., Чернявський С.С. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2016. С. 51–56.
8. Грегуль Г. Вимоги до юридичних термінів. *Вісник Національного університету “Львівська політехніка”: Проблеми української термінології*. 2008. № 620. С. 294–297. <https://ena.lpnu.ua:8443/server/api/core/bitstreams/4018240f-9be3-4f5c-89da-9d39a0b203f9/content> (дата звернення: 12.12.2025).
9. Лисенко О.А. Лінгвістичні аспекти юридичної термінології сучасного законодавства. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог: Вид-во НаУОА, 2022. Вип. 14(82). С. 139–142. URL: <https://journals.oa.edu.ua/Philology/article/view/3594/3284> (дата звернення: 12.12.2025).
10. Степаненко Н.В. Особливості використання спеціалізованої термінології під час формалізації норм права в контексті юридичної техніки. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. Вип. 4. Ч. 1. С. 141–146. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.04.1.22>.
11. Юридична енциклопедія: у 6 т. / Редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. Київ: Укр. енцикл., 2003. Т. 5. 736 с.
12. Шестакова С.О. Особливості юридичної термінології як спеціалізованої системи правових понять. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філоло-*

- гія. 2018. Вип. 33(1). С. 71–73. URL: <https://repo.snau.edu.ua/bitstream/123456789/5932/1/Шестакова%20С.%20О.Особливості%20юридичної%20термінології.pdf> (дата звернення: 12.12.2025).
13. Рабінович П.М., Дудаш Т.І. Правнича мова: основні складники (загальнотеоретична характеристика). *Вісник Національної академії правових наук України*. 2017. № 1(88). С. 17–29. URL: https://visnyk.kh.ua/web/uploads/pdf/ilovepdf_com-17-29.pdf (дата звернення: 12.12.2025).
 14. Ус Г.Г. Українська термінологія сімейного права: генеза і структурно-системна організація: дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Харків, 2019. 235 с. URL: http://hnpu.edu.ua/sites/default/files/files/2019/05/dis_Us_.pdf (дата звернення: 12.12.2025).
 15. Сидор А.Р., Нанівський Р.С. Правнича термінологія та особливості її перекладу з англійської мови на українську. *Науковий вісник ДДПУ імені І. Франка. Серія «Філологічні науки»*. Мовознавство. 2018. № 9. С. 199–203. URL: http://ddpu-filolvisnyk.com.ua/uploads/arkhiv-pomerov/2018/NV_2018_9/46.pdf (дата звернення: 12.12.2025).
 16. Матвеева С. Юридичний термін у сучасному термінознавстві та юриспруденції. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2020. Вип. 29. Т. 3. С. 27–31. URL: <https://enpuirb.udu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/551dce03-e31c-424b-8ad7-32cbb7c313c0/content> (дата звернення: 12.12.2025).